

Кінах Неля Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології
Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року одним із ключових напрямів державної освітньої політики є модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу. Використання цього підходу в освіті дає можливість комплексно сформувати готовність педагогів до здійснення професійної діяльності та застосовувати педагогічні навички для вирішення різноманітних життєвих ситуацій, постійної самоосвіти, саморозвитку, задоволення суспільних та особистісних потреб (самореалізації).

В умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної та підприємницької компетентності. Сучасні економічні, політичні й соціальні зрушення в суспільстві висувають нові вимоги до здобувачів освіти, до їх вміння гармонійно співіснувати із суспільством, знати свої права та обов'язки, самостійно обирати свій шлях у житті, вміти правильно приймати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності.

Ініціативність і підприємливість є однією з ключових життєвих компетентностей освіти впродовж життя, запропонованих Європейським Парламентом та Радою Європи та визначено Концепцією «Нової української школи». Ініціативність і підприємливість розглядається як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Підприємництво є проявом науково-технічної, економічної, організаційної творчості, ініціативності, новаторства. Наявність підприємницької

компетентності дає змогу знаходити та застосовувати оптимальне поєднання ресурсів, створювати і впроваджувати в педагогічну діяльність інновації, йти на певний ризик, необхідний для виконання поставленої мети. Підприємницька компетентність пов'язана із самоорганізованістю, діловими та особистісними якостями, ефективністю управління. Важливими є лідерські якості, уміння розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення в умовах невизначеності, працювати в команді, стимулювати й мотивувати зусилля здобувачів освіти. У Європейській довідковій системі (Key Competences for Life long Learning A European Reference Frame work) підприємницька компетентність трактується як здатність особистості втілювати ідеї у сферу економічного життя, як інтегрована якість, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності планувати та організовувати підприємницьку діяльність. Потребу розвитку підприємництва закладено в основному стратегічному документі «Європа 2020», що базується на трьох китах: «Співдружність інновацій», «Мобільна молодь» і «Програма нових здатностей та працевлаштування». Ці стратегічні документи стали поштовхом до реалізації конкретних кроків у галузі підприємницької освіти.

Актуальність формування підприємницької компетентності особистості учня вимагає кардинальних змін в професійній системі підготовки вчителя, що визначає педагога, як професіонала своєї справи, творчого, креативного, здатного реагувати на вимоги часу та формувати в учнів ключові життєві компетентності, необхідні їм для професійного самовизначення, що в подальшому впливатиме на розвиток майбутнього нації. Адже у переліку ключових компетентностей педагога нової української школи окреме місце посідає підприємливість, а виховання підприємливої молоді розглядається не лише як засада економічного розвитку, а й умова виживання України як держави.

Важливо підкреслити, що дослідженням підприємницької компетентності активно займаються як зарубіжні так і вітчизняні науковці. В. Морозова, М. Стрельніков трактують це поняття як сукупність особистісних і ділових

якостей, навичок, знань, певної моделі поведінки, володіння якими допомагає успішно розв'язувати різні завдання і досягати вагомих результатів діяльності [7, с. 149]. На думку Г. Назаренко, формування підприємницької компетентності особистості є складним, суперечливим і багатоаспектним процесом, що передбачає опанування особистістю підприємницьких знань і становлення на цій основі підприємницької свідомості й підприємницької поведінки [4, с. 26].

Дослідниця Ю. Білова вважає, що підприємницька компетентність – це інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті [1, с. 17].

Питання, пов'язані з економічною та підприємницькою компетентністю педагога, її сутністю та складовими, висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Г. Ковтун, О. Мартиненко, Л. Новікова, А. Бура, Т. Захарова, Г. Товканець, С. Хоменко, Н. Пасічник, І. Майструк та ін. Англомовні джерела свідчать, що за кордоном досліджуваній темі приділяється значно більше уваги, і серед зарубіжних вчених тут можна виділити таких: Ф.Вілхелмс, Ф. Еберле, М. Уоттс, С. Шумен та ін.

Загалом, у науковій літературі, поняття підприємницької компетентності педагога визначається неоднозначно й розглядається як структурний компонент професійної компетентності та виступає фундаментальною умовою й результатом самоперетворюючої діяльності, цілеспрямованої роботи над собою, розвитку особистісних рис та професійних якостей.

Ефективна організація процесу формування підприємницької компетентності педагога, на нашу думку, є можлива тільки в системі післядипломної освіти шляхом оновлення змісту та форм підвищення кваліфікації. В основі формування підприємницької компетентності педагога необхідним є врахування принципів андрагогіки, а також поєднання традиційних принципів навчання (науковості; свідомості навчання; активності

та самостійності; наочності навчання; ґрунтовності; принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю, реаліями життя) та інноваційних (інтенсифікація навчання, інтерактивне навчання, інноваційна наочність, креативний розвиток).

Принцип науковості вимагає, щоб зміст освітніх дисциплін в освітній програмі підвищення кваліфікації педагогів відповідав досягненням науки. Педагоги повинні отримувати детально відібрані і систематизовані, науково обґрунтовані факти, явища, процеси, новітні досягнення науки, які знайомлять їх із основами підприємництва, категоріально-понятійним апаратом підприємницької діяльності, законами ринкового господарства, розкриття їх причино-наслідкових зв'язків, фундаментальними економічними теоріями відповідно до потреб сучасного суспільства.

Принцип свідомості навчання характеризується позитивною мотивацією до освітньої діяльності, розумінням мети та завдань підприємницької складової освітніх галузей та шкільних предметів. Реалізація зазначеного принципу в професійній діяльності педагогів повинно сприяти свідомому прийнятті рішень щодо використання знань з основ підприємництва.

Принцип активності та самостійності сприяє формуванню активності, самостійності, ініціативності учасників освітнього процесу, запобігає виникненню безініціативності та байдужості. Реалізація його знаходить вияв в організації самостійної роботи слухачів: аналіз прослуханого матеріалу; опрацювання додаткових тем; участь в практичних завданнях; пошук інформації та розширеної літератури для підготовки доповідей та рефератів тощо.

Принцип наочності сприяє посиленню емоційного впливу на слухачів, підвищення рівню доступності матеріалу на основі сприйняття конкретних предметів і явищ або їх зображень. Під час вивчення економічних явищ використовується як словесна, так і предметна наочність, проте більш широке застосування отримують символічні види останньої – графіки, діаграми, схеми, таблиці, пакети демонстраційної графіки.

Принцип ґрунтовності забезпечує міцність знань, вмінь і навичок. Ґрунтовність навчання передбачає послідовний рух від уже засвоєних знань, сформованих умінь і навичок до нових, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними, постійне виявлення педагогом ступеню усвідомлення змісту матеріалу, своєчасне усунення протиріч, що виникають, повторення та систематизацію відомого, його використання на практиці. Широке застосування отримують різноманітні тренувальні вправи, багатовимірні задачі, практичні завдання, що синтезують і закріплюють знання, вміння та навички.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю, реаліями життя ґрунтується на тому, що теоретичний матеріал, який пропонується для вивчення має бути практично закріплений і мати тісний зв'язок з фаховою діяльністю педагога.

Принцип інтенсифікації забезпечує особистісно - зорієнтований підхід, колективну взаємодію, рольову організацію освітнього процесу, поглиблення мотивації навчання, використання навчально-пізнавальних, проблемно-пошукових і творчих завдань, застосування сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій.

Принцип інтерактивного навчання сприяє діалогічній взаємодії, кооперації і співробітництву, активно-рольовій (ігровій) і тренінговій організації навчання. Реалізується залучення слухачів до активної креативної діяльності, де відбувається творча взаємодія. Виконуючи поставлені педагогом-тьютором завдання, учасник освітнього процесу закріплює вивчений матеріал і вивчає новий, передаючи свої знання іншим. Цей принцип робить навчання активним, а процес – більш ефективним [4].

Принцип креативного розвитку забезпечує формування підприємницького мислення, сприяє генеруванню оригінальних ідей, прийняття нестандартних рішень, прояву внутрішньої свободи у вираженні власних думок, мрій, фантазій та бажань у своїй професійній діяльності.

Згідно із зазначеними принципами було розроблено спецкурс «Формування підприємливості та ініціативності особистості в умовах нової української школи».

Найважливішим чинником у розробці змісту спецкурсу стала модель підприємницької компетентності педагога, яка представлена такими компонентами: мотиваційно-ціннісним, когнітивним та діяльним. Кожен із зазначених компонентів складається із відповідних елементів: мотиваційно-ціннісний (мотиви, потреби, особистісні якості, ціннісні орієнтації), когнітивний (знання), діяльний (досвід, творча діяльність).

Будь-яка діяльність відбувається під впливом мотивів, адже спрямована на досягнення певних цілей. Мотиваційно-ціннісний компонент забезпечує передумови для реалізації інших структурних компонентів, визначає позитивне ставлення до своєї професії, рівень усвідомленості цінності знань для розвитку своєї особистості та виступає базовою характеристикою готовності до професійної діяльності. Остання, в свою чергу, включає формування та розвиток професійних якостей фахівця, з-поміж яких ретельність та системність в роботі, відповідальність, дисциплінованість, цілеспрямованість, оперативність (швидке реагування на різноманітні ситуації), ділова завзятість і наполегливість, ерудованість, впевненість у собі.

У структурі підприємницької компетентності педагога когнітивний компонент розглядатимемо як знання професійної термінології, фактів, концепцій, принципів і теорій; накопичення системних фахових знань та міжпредметних зв'язків, що є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності фахівця. Когнітивний інтелект – це вміння ставити цілі, навчати, планувати і думати про власне мислення.

Особливий акцент при реалізації спецкурсу було зроблено на формуванні діяльного компоненту, який характеризується майстерністю використання набутих професійних знань, передбачає досвід прояву компетентності у стандартних і нестандартних ситуаціях, тобто вміння діяти за зразком і досвід творчої діяльності. Щодо формування діяльного компоненту

підприємницької компетентності нами було запропоновано використання активних форм роботи, зокрема тренінги: 1) професійний тренінг (бізнес-тренінг, бізнес-освіта, корпоративний, маркетинг-тренінг); 2) тренінг лідерства (ведення переговорів, управління персоналом); 3) соціально-психологічний тренінг (зорієнтований на розвиток соціально-психологічних характеристик особистості підприємця); 4) комунікативний тренінг (формування комунікативних умінь, розв'язання конфліктів, міжособистісне спілкування, успішне ведення переговорів).

Особливий акцент зроблено на тому, щоб зміст спецкурсу реалізувати через форми та технології, які можна було б використати в освітньому процесі для формування підприємницької компетентності учнів. Адже ефективність навчання залежить від упровадження таких методів і технологій навчання, які створюють можливості педагогам виконувати ті ролі, завдання, шукати такі розв'язки проблем, робити такі відкриття, які їм доведеться застосовувати при проведенні уроків з учнями.

Скориставшись теоретичними підходами ми їх згрупували залежно від бажаних результатів:

1. Методи, що ґрунтуються на вміннях критичного мислення, умовиводу, аналізу, оцінювання й узагальнення фактів. Для реалізації цього виду цілей може послужити: мозковий штурм, SWOT-аналіз, лекція з презентацією і робота з текстом-джерелом.

2. Методи, що сприяють формуванню відповідальності, здійсненню й оцінюванню вибору, а також прийняттю рішень з повним усвідомленням наслідків. Корисними для нас будуть: «дерево прийняття рішень», методи дискусії (дебати, «шість капелюхів», «критерійний покер», дискусія на бали, метаплан).

3. Методи, що розвивають уяву, ґрунтуються на емоціях і переживаннях учня, а також створюють умови для дії: драма, моделювання, рольова гра, «асоціативний куш», ментальні карти.

4.Методи, які добре відомі й часто застосовуються – лекція з презентацією, робота з текстом-джерелом, співпраця й робота в малих групах, експертні групи, зупинки з завданнями, проектування [4].

Особливу увагу в роботі з педагогами приділено відпрацюванню окремих технік і вправ, які налагоджують співпрацю, вчать спілкуватися між собою, дискутувати, переконувати, відстоювати власні позиції, іти на компроміс тощо. Щоб заохотити до активності й почути думку кожного учня, педагогам запропоновано упроваджувати такі техніки, як «Продовж речення», «Оксфордські дебати», творчі завдання: «Доповни сюжет», «Лист-звернення», «Залиш останнє слово для мене» тощо. Рекомендовано використання різних форм ігрових технологій. На уроках, де впроваджують гру, немає одноманітності, монотонності; створюються умови для всебічного розвитку дитини, її здібностей. Досить ефективними для розвитку підприємницьких якостей є рольові ігри, які допомагають уявити себе експертами в певній сфері, продемонструвати знання, уміння, часто здобуті завдяки методу випереджувальних завдань.

На сучасному етапі розбудови освітнього середовища пропонуємо педагогам запроваджувати проектно-технологічний підхід до побудови занять. Основою цього підходу є метод проектів Webquest–«Пошуки в Мережі», який заснований на теорії конструктивізму, а саме розвитку своїх знань через досвід, отриманий в результаті власної діяльності (мотивація до вивчення).

Основними функціями Webquest є :

1. Інноваційна – новий спосіб роботи, оснований на ідеї конструктивізму, а саме формування власних знань з використанням різних джерел інформації, напр., за допомогою ресурсів Інтернету і з-за його меж, який містить елементи групового навчання.

2. Розвиваюча – розвиваються навички: спілкування, роботи в групі, вирішення проблем, критичного і творчого мислення, які стають важливішими у сьогоднішньому світі, ніж подача учням матеріалу для запам'ятовування.

3. Дослідницька –Webquest дозволяє досліджувати важливі, спірні питання і знаходити на них власні відповіді. Гарно спроектований Webquest дозволяє учням працювати незалежно, а педагогу підтримувати процес навчання.

4. Інформаційна –Webquest створюється для ефективного використання часу, для того щоб більше зосередитися на використанні інформації, ніж на її пошуку, а також для того щоб підтримати мислення здобувачів освіти на рівні аналізу, синтезу і оцінки.

5. Організаційна –Webquest ставить перед учнями завдання, які дозволяють їм використовувати уяву та застосувати навички вирішення проблем. Немає наперед визначених відповідей, тому вони повинні бути відкриті або створені. Здобувачі освіти повинні використовувати креативне мислення та навички вирішення проблем. Це також спосіб, який дає можливість учням знаходити інформацію умисним і контрольованим способом [8].

Особливостями методу Webquest є те, що він ефективний у навчанні, оскільки містить багато чинників, які мотивують до активної діяльності: втілення інноваційних поглядів, можливість контактування зі знаними особистостями наукового світу через електронну пошту або телеконференцію, участь в інсценізованих ситуаціях, які базуються на підготовлених сценаріях та ін..

Педагог використовуючи метод Webquest активізує такі розумові здібності учнів: порівняння, класифікація, індукування, дедукування, аналіз помилок, формування аргументів, абстрагування, аналіз поглядів.

Висновки. Таким чином, структура підприємницької компетентності педагога як синтезу мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів дає можливість співвіднести структурні компоненти з особливостями та реаліями педагогічної практики. Початок формування підприємницької компетентності педагога та подальше поетапне її систематичне формування є ефективним та доцільним, втім вітчизняні дослідження з цього питання практично відсутні. Тому мають бути проведені

подальші дослідження існуючого закордонного досвіду з цього питання та особливостей формування підприємницької компетентності педагогів з огляду на сучасний соціально-економічний стан розвитку освіти в Україні.

Нові освітні реформи безпосередньо впливають на професійну потребу педагогів до оволодіння системою знань з основ підприємництва. Сучасні соціально-економічні умови в Україні висувають нові вимоги до підростаючого покоління. Молода людина, щоб знайти своє місце в житті, повинна бути більш самостійною, активною, цілеспрямованою та ініціативною, готовою до самостійного пошуку працевлаштування після закінчення школи. Але для того, щоб вибір учнів був усвідомленим, адаптований під реалії сучасного життя, у педагогів повинна бути сформована відповідна складова професійної компетентності, яка базується на основах знань з економіки та підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю / Ю. А. Білова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2013. – Вип. 7. – С.15–17.
2. Гельбак А.М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя : [методичні рекомендації] / А.М. Гельбак. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 24 с.
3. Ковтун Г.І. До питання формування економічної компетентності / Г.І. Ковтун, О.В. Мартиненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4. – С. 135–144.
4. Назаренко Г.А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: [метод. посібник] / Г.А. Назаренко. – Черкаси: ЧОШОПП, 2014. – 68 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / Підзаг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничийдім «Плеяди», 2017. — 206 с.

6. Прищепа С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність» / С. М. Прищепа // «YoungScientist». – 2016. – № 5 (32). – С. 367–370. – (Серія – Педагогічні науки).

7. Стрельников М.В. Структура підприємницької компетентності магістрів спеціальності «Бізнес- Адміністрування» / М. Стрельников // 194 Наукові записки КДПУ. (Сер. : Педагогічні науки). - 2015. - Вип. 141. - Ч. 2. - С. 148-151.

8. Furgoł S., Hojnacki L.: Metoda WebQuest. Poradnik dla nauczyciela, Wyd. Think Global, Warszawa 2017.